



SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİNDEN YOKSULLUK OLGUSU A CASE OF POVERTY FROM THE PERSPECTIVE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Özge ARPACIOĞLU ÖZDEMİR*
İbrahim Halil OĞUZ**

Öz

Sürdürülebilir kalkınmanın tanımını incelerken farklı bilim dalları kapsamında birçok boyutta ele alındığı görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı sadece çevresel kalitenin iyileştirilmesi olarak tanımlanacak bir kavram değildir. Temel olarak ekonomi, çevre ve sosyal olmak üzere üç farklı bilim dalının sürdürülebilir kalkınma perspektifinin olduğunu söylenebilir. Bu perspektiflerden sosyal alan ise insan ilişkilerinin zenginleştirilmesi ve güçlendirilmesine ek olarak, insanların bireysel ve grup olarak hedeflerine ulaşmasının sağlanmasına ve yoksulluk sorununa vurgu yapmaktadır. Bu makalenin temel amacı, sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımından hareketle, tüm dünya ülkelerinin temel sorunu olan yoksulluk kavramının incelenmesi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Yoksulluk, İnsani Yoksulluk.

Abstract

Examining the definition of sustainable development within the scope of the different branches of science, taken many dimensions can be seen. Improving the environmental quality of the concept of sustainable development as a concept only. Basically the economy environment and social sustainable development of three different disciplines of perspective. This is the social field from the perspective of human relationships in addition to strengthening and enrichment, individual and group of people to reach their goals as the issue has been the emphasis on poverty and to ensure. The main purpose of this article, the definition of the concept of sustainable development in all countries of the world based on the concept of the poverty problem will be examined.

Keywords: Sustainable Development, Poverty, Human Poverty.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1980 yılında BM Çevre programı (UNEP) ve Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından hazırlanan Dünyayı Koruma Stratejisi raporunda doğal kaynakları gelecek kuşaklar için korumak biçiminde tanımlanmıştır (IUCN, 1980:18). Buna rağmen literatüre bakıldığında Brundtland Komisyonu tarafından yapılan tanım başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca (World Commission on Environment and Development, WCED) yayımlanan Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) isimli bu rapora göre sürdürülebilir kalkınma, “gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma” olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987: 48).

Çoğu yazar, bu tanımdan yola çıkarak kendi önceliklerine göre yorumlamalar yapmakta ve buna göre bir tanım geliştirmektedirler. Örneğin, Kerk ve Manuel'e (2008) göre, sürdürülebilirlik üç faktörden oluşmaktadır. Bunlar; doğal kaynakların azalması, yaşamın çevresel ve ekolojik yönleri ve kalitesidir. Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir toplumların doğasında olan bir olgudur. Yazarlar bu fikirden yola çıkarak Brundtland Raporundaki tanımı değiştirip, sürdürülebilir toplumun tanımını yapmışlardır. Buna göre sürdürülebilir toplum “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeden şimdiki kuşakların ihtiyaçlarını karşılayan toplum” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar çerçevesinde, sürdürülebilir kalkınmanın, gelecek neslin haklarını dikkate alarak, her iki kuşağın temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamalarını sağlaması beklenmektedir. Neumayer (2004) çalışmasında da Brundtland tanımını değiştirilerek, sürdürülebilir kalkınma “zaman içinde azalmayan bir refah sağlamak için kapasitenin korunmasının gerekliliği” olarak tanımlanmıştır. Yani, sürdürülebilirliği üretilen, insani, doğal ve sosyal sermayeden oluşan toplam sermayenin azalmadan korunması olarak tanımlanmıştır. Burada bahsedilen üretilen sermaye, fabrikalar, makineler, altyapı ve benzeri sermayelerden oluşmaktadır. İnsani sermaye ise, insan becerilerini ve bilgiyi ifade etmektedir. Doğal sermaye, doğal kaynaklardan çevrenin kirliliği emme kapasitesine kadar insana refah sağlayan her şeyi kapsamaktadır. Sosyal sermayeyi tanımlamak zor olmakla birlikte

*Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi İ.İ.B.F. , İktisat Bölümü, oarpacioglu@gantep.edu.tr

**Gaziantep Üniversitesi İ.İ.B.F. , İktisat Bölümü, oguz_193@hotmail.com.tr



toplumdaki güven düzeyi, sosyal ağların kapsamı ve bireylerin birbirleriyle işbirliği yapma istekliliği gibi şeyleri ifade eder (Neumayer, 2004: 1). Aynı şekilde, 2002'deki Dünya Zirvesi toplantısında sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşabilmek için insani, sosyal ve doğal sermayenin iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (WS, 2002: 3-14).

Pearce ve Atkinson (1992) çalışmasında sürdürülebilir kalkınmayı, zaman içinde monoton bir şekilde artan bir vektör olarak düşünülebileceğini söylemişlerdir. Bu vektörün, kişi başına düşen reel geliri artıran, sağlık düzeyini artıran, eğitim başarısı sağlayan, daha adil bir gelir dağılımı sağlayan ve özgürlükleri artıran unsurlarının olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu tanımlara bakıldığı zaman, sürdürülebilir kalkınma için dünya çapında kabul edilmiş bir tanım bulmak zordur. Ama bu tanımların içinden Brundtland tanımı yaygın olarak kabul edilen bir tanımdır. Çünkü bu tanım, sürdürülebilirliğin iki önemli yönü olan ihtiyaçlar ve sınırlamalar üzerinde özellikle durmaktadır. Yoksul kesimin ihtiyaçları, teknolojiye sınırlamalar ve çevresel fırsatlar sürdürülebilirlik kavramının temel kaygılarından.

1.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Uluslararası Platformlarda Gelişimi

Sürdürülebilir kalkınmanın ortaya çıkışı ve gelişimi uzun bir süreci kapsamaktadır. Kavram ilk kez 1987 yılında Brundtland raporunda yayınlansa da sürdürülebilir kalkınma kavramının kullanılışı öncesi ve sonrası gelişmeler çok önemlidir. Çevre sorunlarının insan ve doğa üzerine yaptığı baskılar 1960'lı yılların başlarında gündeme gelmeye başlamıştır. 1962 yılında Rachel Carson tarafından yazılan Silent Spring isimli kitap; sosyal, ekonomik ve çevresel refahın birbirine bağlı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kitapta, insanların çevreye yaptığı tahribatlardan ve suların kirletilmesinin insanlar üzerinde doğurduğu olumsuz etkilerden bahsedilmektedir (Carson, 1962: 15-68). Bu bölümde sürdürülebilir kalkınmanın ortaya çıkışı ve gelişimi kronolojik olarak anlatılacaktır.

1970'li yıllarda çevresel problemlerin tüm dünyada tartışılmaya başlamasıyla birlikte, çevrecilik akımı ortaya çıkmıştır. 1972 yılında Roma Kulübü tarafından MIT (Massachusetts Institute of Technology)'de çalışan bir grup bilim adamına hazırlatılan "Büyümenin Sınırları" (The Limits to Growth) isimli rapor, çevrecilik akımının en önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Büyümenin Sınırları raporunda, hızlı nüfus artışı, hızlı sanayileşme, kötü beslenme, yenilenemeyen kaynakların tüketimi ve çevre sorunları gibi beş önemli küresel sorundan ve bunlara etki eden faktörlerden bahsedilmiştir. Raporun sonuçları o dönemde bütün dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Rapora göre, "Dünya nüfusunda, sanayileşmede, gıda üretiminde, doğal kaynakların tüketiminde ve çevre kirlenmesinde bugünkü (o dönemde) büyüme eğilimi devam edecek olursa, dünyamızda ekonomik büyüme gelecek yüzyıl içinde sınıra dayanacaktır" (Meadows, 1978: 102).

5-16 Haziran 1972 tarihlerinde Stockholm'de düzenlenen BM İnsan Çevresi Konferansı'na (UN Conference on Human Environment) Türkiye'nin de içinde bulunduğu 113 ülke katılmıştır. Bu konferansla birlikte ulusal düzeyde tartışılan çevre sorunları ilk kez uluslararası düzeyde ele alınmıştır. Konferansın bir diğer önemli yanı ise, farklı gelişmişlik düzeyinde ve farklı siyasi görüşlere sahip 113 ülkenin çevre sorunları ve çözümleri için bir araya gelmesidir (UNEP, 1972: 39). Konferansta benimsenen çevreyle uyumlu kalkınma stratejisi, temel ihtiyaçlar dikkate alınarak tüketim ve üretimin yeniden yapılandırılmasını, doğal kaynakları tamamen tüketmeyen ve gelecek nesillerin de kalkınmasına olanak sağlayan, çevreyle uyumlu bir kalkınmayı kapsamaktadır (Yıldırım ve Göktürk, 2004: 453).

1983 yılında kurulan BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayınlanan Brundtland raporu, çevre ile ilgili uluslararası düzeyde yapılan en önemli çalışmalardan biridir. Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında hazırlanan ve bu yüzden Brundtland Raporu denilen "Ortak Geleceğimiz" raporu 1987 yılında yayınlanmıştır. Bu rapor, sürdürülebilir kalkınma kavramının başlangıç noktası olarak kabul edilir. Sürdürülebilir kalkınma, bu raporda "gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma" olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987: 48). Bu tanımda geçen ihtiyaçlar, sadece ekonomik ihtiyaçlarla sınırlandırılmayıp çok geniş anlamda ele alınmıştır. Tanım bakıldığında, kuşaklar arası eşitlik göze çarpan bir diğer önemli unsurdur. Bu raporun geneline bakıldığında, ülkeler arası ve ülke içi kuşaklar arası eşitlik vurgusu yapıldığı görülür. Rapora göre, ekonomik kalkınmayı başarmak ve doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması için doğal kaynakların sınırsız olmadığı bilinciyle gelecek için korunmalıdır (Mehta, 2009: 754-756). Raporda yapılan tanımlamalarda, ekonomik ve sosyal gelişmelerin aşamaları belirlenmeye çalışılmıştır. Raporda, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, piyasa ekonomisini benimseyen ya da merkezi planlamaya dönük tüm ülkelerde sürdürülebilirliğin temel alınması ve bu



doğrultuda adımlar atılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda çevre ve kalkınma için yapılması gereken stratejik zorunluluklar raporda yedi başlık altında ele alınmıştır.

Bunlar;

- Büyümenin tekrar hayata geçirilmesi
- Büyümenin niteliğinin değiştirilmesi
- Zorunlu insan ihtiyaçlarının karşılanması
- Nüfus artışının sürdürülebilir bir düzeye getirilmesi
- Kaynak tabanının zenginleştirilmesi ve korunması
- Teknolojinin yeniden yapılandırılması
- Karar verme sürecinde çevre ve ekonominin birleştirilmesi

Ayrıca raporda, yirminci yüzyılın başı ve sonundaki ekonomik, sosyal ve çevresel farklılıklara değinilmiştir. Bu farklılıklar karşılaştırıldığında, insan faaliyetlerinin tüm ekosistemi küresel ölçekte etkilediği açıklanmıştır. Çok genel olarak Brundtland Raporunda, yoksulluğun ortadan kaldırılması, doğal kaynaklardan eşit faydalanılması, nüfus kontrolü ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi gibi konulardan sürdürülebilir kalkınma için gerekli temel ilkeler olarak bahsedilmiştir. Ayrıca raporda, ekolojik denge, biyolojik çeşitlilik ve çevre kalitesi gibi konular açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu konular göz önüne alındığında, sürdürülebilir kalkınmanın insanların ve çevrenin uyum içinde yaşamlarını geliştirecek, sosyoekonomik ve çevresel bir kavram olduğu ifade edilmiştir. İnsanlar ve çevrenin bu uyumunun sağlanması için uluslararası ekonomik ve siyasal işbirliği yapılması gerektiği vurgulanmıştır (WCED, 1987).

1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen "Yeryüzü Zirvesi" olarak da bilinen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, ülkeler için ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejileri oluşturmak için bir ilk girişimdi (Yıldırım ve Göktürk, 2004: 456). Bu zirvede sürdürülebilir kalkınma ile ilgili iki uluslararası belge, iki bildiri ve bir ana eylem planı yayınlanmıştır. Gündem 21 bu zirvenin uygulamaya geçiş ve ana eylem planıdır. Gündem 21 dört bölümden oluşan bir eylem planıdır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve ekonomik boyutları (yoksullukla mücadele, tüketim kalıplarının değişmesi, sağlıkta ilerleme, nüfus ve sürdürülebilir yerleşimin değişimi); kalkınma için doğal kaynakların korunması ve iyi yönetimi (atmosferin korunması, ormansızlaşmayla mücadele, çevrenin korunması, biyoçeşitliliğin ve kirlilik kontrolünün korunması); büyük grupların rollerinin güçlendirilmesi (çocukların ve gençlerin rolleri, kadınların, yerel otoritenin, iş dünyasının ve işçilerin rollerinin güçlendirilmesi); uygulama araçları (bilim, teknoloji, eğitim, uluslar arası kurumlar ve finansal mekanizmalar) bölümlerinden oluşmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 158). Gündem 21, adaletsiz dağıtımlar, gelecek nesillere sunulan eşitlik, Kuzeyin aşırı tüketimine dikkat çekilmesi gibi birçok soruna çözüm sunmuştur (Topçuoğlu, 2012: 11).

1992 yılında düzenlenen Rio Konferansından beş yıl sonra yine aynı kentte BM Genel Kurulu özel bir oturum gerçekleştirmiştir. Bu oturumda Rio Bildirisinde alınan kararların ve Gündem 21'in uygulanmasında ne kadar başarı sağlandığı gözden geçirilmiştir. Bu zirvede, Yeryüzü konferansından sonra sürdürülebilir kalkınma konusunda yaşanan gelişmeler, başarılar ve karşılaşılan sorunlar, bu sorunlarının sebeplerinin araştırılması ve çözümler bulunması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için finansman ve teknoloji transferi ve tüm uluslar arası toplumun bu hedeflere bağlı kalmaları gibi konular ele alınmıştır.

Zirvede, Kuzey-Güney ülkeleri arasındaki ciddi ekonomik farklılıklardan dolayı özellikle sürdürülebilir kalkınmanın küresel çapta finansmanı konusunda önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. Zirve sonunda, Gündem 21'in sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmada çok önemli olduğu bir kez daha vurgulanmış ve ülkelerin 2002 yılında yapılacak olan toplantıya hedeflere ulaşmış olmaları amaçlanmıştır (Sencar, 2007: 101).

Johannesburg Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi, 2002 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde düzenlenmiştir. Zirve sonucu ortaya çıkan iki temel belge, "Johannesburg Uygulama Planı" ve "Sürdürülebilir Gelişme için Johannesburg Bildirgesi"dir (Mengi ve Algan, 2003: 60).

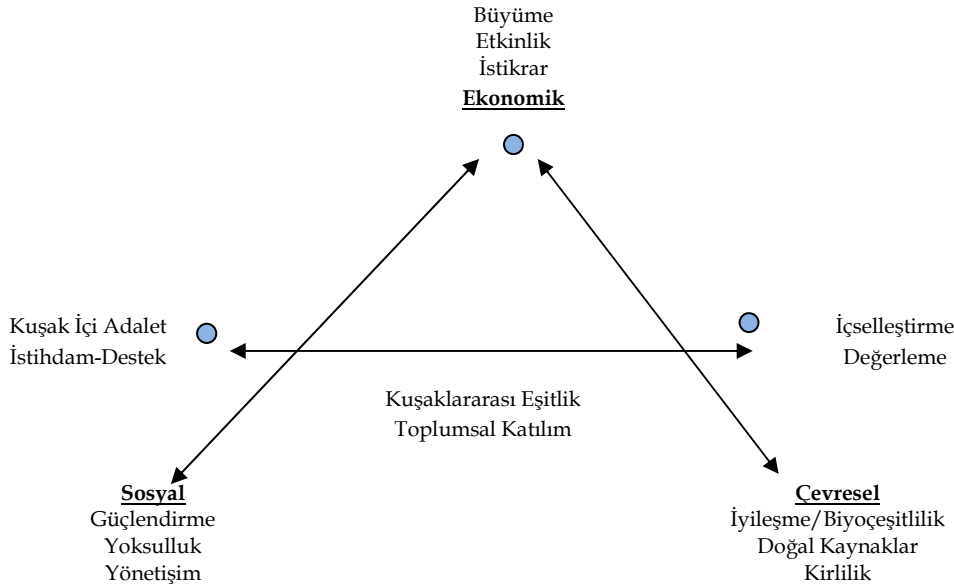
Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı 2012 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen konferans sonunda "İstedığımız Gelecek" isimli sonuç belgesi kabul edilmiştir. Konferans, 1992 yılındaki Rio Bildirisi ve daha sonraki süreçte sürdürülebilir kalkınma konusunda ülkelerin

durum değerlendirmesi yapması, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili politik kararlılığın sağlanması ve gelecekte insan refahını tehdit edecek yeni sorunların belirlenmesi gibi çok önemli üç amaç için düzenlenmiştir. Rio +20 konferansında, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılması için yeşil ekonomi ve uluslar arası düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal yapısının güçlendirilmesi ele alınan önemli iki konudur (Topçuoğlu, 2011: 13).

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN BOYUTLARI

Sürdürülebilir kalkınma kavramı sadece çevresel kalitenin iyileştirilmesi olarak tanımlanacak bir kavram değildir. Daha önceki bölümde sürdürülebilir kalkınmanın tanımını incelerken farklı bilim dalları kapsamında birçok boyutta ele alındığından bahsedilmiştir. Temel olarak ekonomi, ekoloji ve sosyoloji olmak üzere üç farklı bilim dalının sürdürülebilir kalkınma perspektifinin olduğunu söyleyebiliriz. Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu (DÇGK) sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve sosyokültürel nitelikleri açısından toplumdaki üç alt sistem arasında yaşanan bir etkileşim süreci olarak kabul etmiştir. İlerleyen süreçlerde de, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin çözümler ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları üzerine yoğunlaşmıştır. Munasinghe (2001a) sustainomics ismiyle ortaya attığı yeni bir çerçeveye sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde zorunlu olan bir yol haritası çizmiştir. Şekil 1.1'de, Munasinghe (2001b) tarafından ortaya atılan sürdürülebilir kalkınma üçgeni gösterilmektedir. Bu üçgen, sürdürülebilir kalkınmanın temel öğelerini ve bu öğeler arasındaki bağlantıları göstermektedir. Üçgenin köşelerinde bulunan ekonomi, üretim ve tüketim olanaklarının artırılmasıyla refahın artırılmasını yönelirken; çevre ise doğanın bütünlüğünü ve esnekliğini korumaya yönelmektedir. Sosyal alan ise insan ilişkilerinin zenginleştirilmesi ve güçlendirilmesine ek olarak, insanların bireysel ve grup olarak hedeflerine ulaşmasının sağlanmasına ve yoksulluk sorununa vurgu yapmaktadır (Munasinghe, 2009: 34-35).

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni



1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansında sürdürülebilir kalkınma üçgeninin köşeleri kadar içinin ve kenarlarının da çok önemli olduğu vurgusu yapılmıştır. Sürdürülebilirlik, eşitlik ve iklim değişikliği gibi üçgenin ortasında bulunan konular, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunu ilgilendirmektedir. Çevresel ve sosyal etkileri görmezden gelen herhangi bir ekonomik gelişme; iklim değişikliği, tatlı su kaynaklarının aşırı kullanımı, biyolojik çeşitliliğin yok olması ve artan eşitsizlikler gibi istenmeyen sonuçlar doğurmaktadır (Azapagic vd., 2004: 4). İnsanlar, ekonomik sistemler ve yaşam alanları birbirleri ile alakalı olduğundan, sürdürülebilir kalkınma; toplumun, ekonominin ve çevrenin bütünleşik bir şekilde ele alınması ile sağlanabilmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin 17 temel hedefi sunlardır (Transforming Our World): Hedef 1. Her tür yoksulluğu, nerede olursa olsun sona erdirmek. Hedef 2. Açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkânlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemek. Hedef 3. İnsanların sağlıklı bir



yaşam sürmelerini ve herkesin her yaşta refahını sağlamak. Hedef 4. Herkesi kapsayan ve herkese eşit derecede kaliteli eğitim sağlamak ve herkese yaşam boyu eğitim imkânı tanımak. Hedef 5. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek. Hedef 6. Herkes için temiz suya ve sağlığa uygun yaşam koşullarına sürdürülebilir erişimin sağlanması. Hedef 7. Herkes için erişilebilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerji sağlamak. Hedef 8. Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı sağlamak, tam ve üretici istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri sağlamak. Hedef 9. Dayanıklı altyapı inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi ve yeni buluşları teşvik etmek. Hedef 10. Ülkelerin içinde ve aralarındaki eşitsizlikleri azaltmak. Hedef 11. Kentleri ve insan yerleşim yerlerini herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılmak. Hedef 12. Sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamak. Hedef 13. İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil olarak adım atmak. Hedef 14. Okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak. Hedef 15. Karasal ekosistemleri korumak, restore etmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve geriye çevirmek ve biyo çeşitlilik kaybını önlemek. Hedef 16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve herkesi kucaklayan toplumları teşvik etmek, herkesin adaletle erişimini sağlamak, her seviyede etkin, hesap verebilir ve kucaklayıcı kurumlar inşa etmek. Hedef 17. Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığın uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklığı yeniden canlandırmak.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında özellikle yoksullukla mücadele ilk sırada yer almaktadır. Bu hedef aslında temel insan hak ve özgürlüklerinin de korunması ve geliştirilmesi için önem arz etmektedir. Bu yeni kalkınma yaklaşımının hedeflerine ulaşılması günümüzde artık sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için acil bir ihtiyaç olmaktan çıkmıştır. Yoksullukla mücadeleye gereken önemin verilmemesi sonucu, işsizlik, kentleşme, sağlıksız yaşam koşulları, sosyal koruma yetersizliği ve eşitsizlik gibi ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma hedefleri tüm dünya ülkelerini kapsamakta olup bu ortak hedeflere ulaşılması da tüm dünya ülkelerinin ortak meselesidir.

2.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Bir Boyutu: Yoksulluk

Sürdürülebilirlik sorununun ortaya çıkmasıyla birlikte, yoksullukla mücadele, katılımcı kalkınma, uzlaşma temini, sivil toplum örgütleri, sosyal dışlanma ve toplumsal yapının güçlendirilmesi gibi konuların daha sık tartışılması, sürdürülebilirliğin ekonomik ve çevresel boyutunun yanı sıra bir de sosyal boyutu olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır (Wise, 2001: 47).

Sürdürülebilir kalkınmanın amacına ulaşabilmesi ve bu süreçten toplumun tüm kesimlerinin özellikle yoksul kesimin yararlanabilmesi yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasını da gerektirmektedir. Zira, yoksulluk ekonomik ve sosyal etkileri ile başlı başına sürdürülebilir kalkınma açısından aşılması gereken temel sorunların başında gelmektedir.

İnsanlık tarihi kadar eski bir konu olan yoksulluk sorununa her dünya görüşünün farklı yaklaşması nedeniyle yoksulluk kavramının standart bir tanımını yapmak kolay değildir. Bu tanımın yapılmasındaki temel güçlük ise yoksulluğu oluşturan çok sayıda bileşen, bu bileşenler arasındaki çeşitli ilişkiler ve yapılacak tanımlamanın bu konu hakkında çalışma yapan kişinin kişisel birikimiyle şekillenebilecek olmasıdır (Odabaşı, 2010: 11)Yoksulluğun farklı tanımları karşımıza farklı perspektifler sunmaktadır. Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olamayan kişidir. Genel anlamda yoksulluk, toplumun yaşam standartlarının belirlenen bir düzeyinin altında kalma durumu olarak tanımlanmakta, yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumu olarak ifade edilmektedir.

Yoksulluk sadece ekonomik gelişmişliği yakalayamayan ülkelerde değil, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda da ciddi bir sorun olarak yaşanmaktadır. Yoksulluğun kapsamı, mekândan mekâna ve dönemden döneme refah düzeyindeki farklılıklara bağlı olarak değişiklik göstermesi sebebiyle farklı ülkelerde yoksul kabul edilen kişiler arasında önemli farklar bulunmaktadır.

2.1.2. Dünya Bankası Perspektifinden Yoksulluk

Bretten Woods sisteminin bir parçası olarak, yoksullukla mücadele konusunda önde gelen uluslararası kuruluşlarının başında Dünya Bankası gelmektedir. Asıl görevi yoksulluğu azaltmak olan Dünya Bankası'nın bu görevi yerine getirirken zamanla değişik stratejiler ve politikalar izlemektedir. Küresel yoksulluk standartlarını belirlemede, yoksullukla mücadelede önemli görevler alan banka, her yıl düzenli olarak Dünya Kalkınma Raporu yayınlamaktadır.



Yoksulluk konusu ilk ele alınan konular arasındadır. Bu doğrultuda Banka, 1980’li yılların sonlarında her on yılın raporunun konusunu yoksulluğun oluşturmasına karar vermiştir. Dolayısıyla 1990 ve 200’de raporlar yoksulluk ana temasıyla yayınlanmıştır (Çeştepe ve Genç, 2011: 58).

Dünya Bankasının 1978 tarihli ilk Dünya Kalkınma Raporunda “Büyüme İçin Beklentiler ve Yoksulluğun Önlenmesi” metninde büyümenin artırılması ve yoksulluğun azaltılması ile ilgili beklentiler yer almaktadır. 1980 yılında yayınlanan Yoksulluk ve İnsani Gelişim (Poverty and Human Development) raporunda ise Dünya’nın 1980’lere kadar 30 yıldır sürdüre gelen gelişmede karşısına çıkan 2 önemli tehditle karşı karşıya bulunduğu belirtilmekte ve 800 milyon kişinin geçmişte yaşanan gelişmelerden yararlanamayarak mutlak yoksulluğun pençesinde olduğu vurgulanarak büyüme olgusunun yavaşlamasına dikkat çekilmektedir. Rapor hem yoksulluk hem de insanî gelişim konusunda yaşanan güçlük ve beklentileri ortaya koymaktadır (Tireli, 2009: 117).

Dünya bankası yoksulluğu parasal gelir açısından tanımlayarak, 1990 raporunda mutlak ve göreceli yoksulluk olmak üzere iki tür yoksulluk düzeyi ortaya koymuştur. Mutlak yoksulluk, bir kişinin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi durumudur. Temel ihtiyaçlar, günlük asgari kaloriyi sağlayacak harcamalar şeklinde tanımlanmaktadır. Bu raporda bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan (2400k/cal) besini almayan insanlar “mutlak yoksul” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, günlük bir ABD Doları kadar harcama seviyesi mutlak yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle Dünya Bankası tarafından yoksulluk kavramı belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır.

1990 raporu gelir yetersizliğine ek olarak yoksulluğun, eğitim, beslenme ve sağlık boyutunun ele alındığı bir sorun olarak ifade edilmiştir. Raporunda ayrıca sürdürülebilir bir politika için iki temel unsur tavsiye edilmektedir. Bunlardan ilki, işgücünü teşvik eden politika ve önermeler ikincisi ise temel sosyal hizmetleri yoksulların kullanımına açık hale getirmektir. Raporunda yoksulluk tanımı yapılırken diğer göstergeler UNDP yaklaşımında olduğu gibi bir endeks dâhilinde hesaplamaya katılmamaktadır.

1990 raporunda yoksulluk ile ilgili karşılaştırmalı bilgi aktarımında, yoksulluğun ölçülmesinde günlük 1 dolar ve 2 dolara dayanan endeks kullanılmaktadır. Ancak Dünya Bankası’nın satın alma gücü paritesini belirlemek üzere yaptırdığı son çalışmada ise “uluslararası yoksulluk sınırı” (IPL), 1.90 \$/gün olarak belirlenmiştir. Dünya Bankasının küresel aşırı yoksulluk sınırını zaman içerisinde günde 1 dolardan, 1.25 dolara ve ardından bu endeksin 1.90 dolara taşınması son 25 yılın en büyük artışı olduğu ileri sürülmektedir.

Yoksullukla mücadele, 1990’lardan 2000’lere geçerken egemen gündemde daha merkezi bir yer edinmeye başlamıştır. Örneğin Dünya Bankası 2000/2001 raporuna Yoksulluğa Saldırı (Attacking Poverty) adını vermiştir (Coşkun ve Tireli). Yeni raporda yoksulluğun önlenmesi konusunda daha kapsamlı bir yaklaşım ile hem büyümenin gerekliliğine hem de kamu kurumlarına ve siyasal sorunlara yer verilmiştir.

Ayrıca bu raporda kırsal gelişme konusunun da oldukça geniş biçimde ele alındığı görülmektedir (Uzun, 2003: 164). Bu çerçevede büyümenin önemine vurgu yapılırken aynı zamanda onun yoksulluğu azaltacak şekilde yeniden dağıtılması, piyasalar için güçlü kurumsal temeller yaratılması ve yoksul insanlar için sosyal kurumlar inşa edilmesi gibi hedefler öne çıkarılmıştır (Maxwell, 2000: 10-11).

2002 tarihinde yayımlanan “Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk” adlı raporunda küreselleşmenin doğru uygulanması durumunda yoksulluğu azaltacağı belirtilmektedir. 2002 Raporu, serbest piyasa sistemi ve liberal dış ticaret politikaları yoluyla gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılabileceğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca sorun, ekonomik ve sosyal boyutuyla dinamik bir olgu olarak ele alınmaktadır (Çeştepe ve Genç, 2011: 60).

Geleneksel nokta itibari ile Dünya Bankası yoksulluğu çok yönlü bir kavram olarak ele almaya başladığını; yoksulluğu gelir ve tüketim yoksunluğuna dayalı geleneksel tanımının dışında 1990 raporunda yer verildiği gibi eğitim ve sağlığa erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi unsurları da dâhil ettiğini söyleyebilirsek de (Coşkun ve Tireli, 2008) bu konuda bir endeks oluşturmadığı, yoksulluk hesabında gelir yoksulluğu anlayışını sürdürdüğü ve hatta ileride ifade edileceği üzere Milenyum Gelişim Amaçları ile birlikte Birleşmiş Milletler anlayışına da gelir bazlı hesaplamaların ihraç edildiği görülmektedir.

Tablo 1: Günde 1.9 Dolardan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı(%)



Bölge	1990	1996	1999	2002	2005	2008	2010	2012	2015
Doğu Asya&Pasifik	60,6	39,6	37,5	29,2	18,6	15,0	11,2	7,2	4,1
Avrupa&Merkezi Asya	1,9	7,0	7,8	6,2	5,5	3,1	2,8	2,1	1,7
Latin Amerika&Karayipler	15,5	14,1	13,9	13,2	9,9	7,1	6,5	5,6	5,6
Ortadoğu&Kuzey Afrika	6,0	6,1	4,2	-	3,3	2,7	-	-	-
Güney Asya	50,7	42,9	-	40,8	35,0	32,1	27,2	18,8	13,5
Sahra Altı Afrika	56,8	58,5	58,0	57,1	50,5	47,8	46,1	42,7	35,2
Dünya	36,9	29,8	29,1	26,3	20,9	18,7	16,3	12,7	9,6

1990-2015 dönemi Dünya bölgeleri arasında yoksulluk oranlarına bakıldığında, 2015 yılında günlük 1.90 Amerikan doları kazancı altında yaşayan nüfusun oranı yıllar itibariyle düşme eğilimindedir. 2015 yılı Dünyada 1.90 Amerikan doları yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfus yaklaşık 800 milyon civarında iken bu oran %9.6 dir. Baz alınan yıl bölgeler açısından ele alındığında yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge %1.7 ile Avrupa ve Merkezi Asya iken, yoksulluğun en yoğun yaşandığı yer %35.2 ile Sahra altı Afrika olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle Dünyanın aşırı yoksullarının neredeyse yarısı Sahra Altı Afrika büyük bir çoğunluğu Güney Asya da yaşamaktadır.

1990-2015 yılı itibariyle dikkat çeken bir nokta, 1990 yılında aşırı yoksulluk içinde bulunan Doğu Asya ve Pasifiklerde (60.6), bu oranın 2015 yılında özellikle Çin ve Hindistan'ın yoksullukla mücadelede etkin politikaları aracılığıyla neredeyse 15 kat azalarak %4.1 oranına kadar düşmesidir.

Bir başka dikkat çeken nokta ise 2000'li yıllarda açlık sınırı altında yaşayan oranındaki ciddi azalmadır. Bu azalmanın temel sebepleri arasında dünya genelinde 2015 yılına kadar yoksulluk ve açlığın dikkate değer bir oranda azaltılmasını hedefleyen Binyılın Kalkınma Hedefleri gelmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yayınlanan (2016) yeni rapora göre, dünya üzerindeki yoksulluk oranları gelişmekte olan ülkelerde düşerken, Avrupa'da artış göstermektedir. ILO raporuna göre, gelişmekte veya yükselmekte olan 107 ülkede yaşayan bireylerin yüzde 36'sı günlük 3,10 doların altında bir gelire sahip iken bu oran 1990 yılında yüzde 67 dir. Son 26 yılda ise yarı yarıya gerilemiştir. Raporda, yeni gelişmekte veya yükselmekte olan ülkelerde günlük kazancı 1,90 doların altında olan ve 'aşırı yoksulluk' içinde yaşayanların oranı ise %15 olarak kaydedilmiştir. <http://www.abhaber.com/uluslararasi-calisma-orgutu-raporuabde-yoksulluk-artti/>

ILO raporu "Dünyada İstihdam ve Sosyal Durum (WESO) 2016 "2030 yılına kadar aşırı ve orta derecede yoksulluğun ortadan kaldırılması için yılda 600 milyar dolara ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Rapor, direngen yoksulluk sorununun yalnızca gelir transferleriyle çözülemeyeceği sonucuna varmakta, bu amaca ulaşılmasında daha fazla ve daha iyi işlerin belirleyici olduğunu öne sürmektedir. http://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_482911/lang--tr/index.htm

WESO 2016 raporu, yoksulluğun merkezindeki düşük verimlilik tuzaklarının aşılması, çalışma yaşamında hakların güçlendirilmesi, işçi ve işveren kuruluşlarına yoksullara ulaşma olanakları sağlanması, titizlikle hazırlanmış istihdam ve sosyal politikalarla yoksulluğun azaltılması, hükümetlerin yoksulluğu azaltıcı politikaları ve standartları uygulama kapasitesinin pekiştirilmesi, kaynakların harekete geçirilmesi ve varlıklı kesimin sorumluluğunun bilincine varmasının sağlanması gibi bir dizi yoksullukla mücadeleye yönelik tavsiyeler sunmaktadır.

Dünya Bankası'nın "Yoksulluk ve Paylaşılan Refah" üzerine hazırladığı bir çalışma dünya çapında aşırı yoksulluğun uyku halindeki küresel ekonomiye rağmen düşmekte olduğunu gösterirken, öte yandan 2030 yılına gelindiğinde dünyanın aşırı yoksulluğu bitirme amacına ulaşmak için en gerekli bileşenin ise aşırı eşitsizliği azaltmak olduğu konusuna vurgu yapmaktadır (İNGEV, 2016). Dünya Bankası başkanı Jim Yong Kim, Washington'daki Dış Politika Konseyinde yaptığı konuşmada, kalkınma ve yoksulluk sorunları ile bankanın geçirmekte olduğu yeniden yapılanma sonrası politikaları konusunda yoksulluğu sonlandırmak için küresel hareket adını verdikleri programla tüm kurumlarla işbirliği yaparak fakirliği yenmenin ve refahı paylaşmanın temel hedefleri olduğunu belirtmiştir.



Dünya Bankası'nın "Yoksulluk ve Paylaşılan Refah" üzerine hazırladığı bir çalışma dünya çapında aşırı yoksulluğun uyku halindeki küresel ekonomiye rağmen düşmekte olduğunu gösterirken, öte yandan 2030 yılına gelindiğinde dünyanın aşırı yoksulluğu bitirme amacına ulaşmak için en gerekli bileşenin ise aşırı eşitsizliği azaltmak olduğu konusuna vurgu yapmaktadır (İNGEV, 2016). Dünya Bankası başkanı Jim Yong Kim, Washington'daki Dış Politika Konseyinde yaptığı konuşmada, kalkınma ve yoksulluk sorunları ile bankanın geçirmekte olduğu yeniden yapılanma sonrası politikaları konusunda yoksulluğu sonlandırmak için küresel hareket adını verdikleri programla tüm kurumlarla işbirliği yaparak fakirliği yenmenin ve refahı paylaşmanın temel hedefleri olduğunu belirtmiştir.

Dünya Bankasının 2030 yılı tahmini yoksulluk oranlarına bakıldığında, insanların geliri son 20 yılda büyüdüğü oranda büyümeye devam ederse 2030 yılında dünya genelinde yoksulluk oranı %5,7'ye; son 10 yılda büyüdüğü oranda büyümeye devam ederse de %4,2'ye, hatta %3'e gerileyeceği öne sürülmektedir. 2030 yılında Sahra Altı Afrika hariç diğer tüm bölgelerde yoksulluk oranlarının farklı büyüme senaryolarına göre %10'un altında gerçekleşmesi beklenmektedir. Afrika'da ise en iyimser senaryo meydana geldiği takdirde bile yoksulluk oranının %14,4 seviyelerinde olacağı tahmin edilmektedir. Günümüzde yoksulluk oranları açısından en önemli 3 bölgeden 2 si olan Doğu Asya & Pasifik ile Güney Asya yoksulluk oranlarının ise, dünya ortalaması altında meydana geleceği tahmin edilmektedir.

2.1.3. Birleşmiş Milletler (UN) ve Yoksulluk

Yoksulluğun ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, dışlanmanın azaltılmasını öncelikli hedefleri arasına alan UN; hükümetler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası şirket ve örgütlerle işbirliği halinde, kalkınma alanında ekonomik ve sosyal çalışmalar yaparak sürdürülebilir bir kalkınma modeli inşa etmeye çalışmaktadır.

UN 'nin özellikle ülkemizde uyguladığı projeler üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar, yoksulluğun azaltılması, demokratik yönetim ile çevre ve sürdürülebilir kalkınmadır. Son on yılda UNDP tarafından Türkiye'de hacmi 150 milyon ABD Dolarını aşan 100'den fazla proje uygulanmıştır/uygulanmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-kalkinma-programi-undp-tr.mfa>).

Birleşmiş milletlerin yoksulluk olgusuna bakış açısı parasal nitelikten çok sosyo ekonomik göstergeleri de hesaba katmaktadır. Zira yoksulluk riski sadece parasal gelir yetersizliği ile açıklanacak bir durum değildir. Kavram çok boyutlu yapısıyla, iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine dayanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilk defa 1990 yılında yayımlanan İnsani Gelişme Raporlarında (İGR), gelirin yanı sıra insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan gelir dışı göstergelerin de esas alındığı bir takım endeksler yayımlanmaya başlanmıştır. 1997 İnsani Gelişme Raporu'nda ilk defa "insani yoksulluk" kavramı ortaya atılmıştır. Raporla yoksulluk, insanların kabul edilebilir yaşam koşullarında özgür, haysiyetli, kendine ve başkalarına saygılı, uzun ve sağlıklı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli fırsat ve seçeneklerden mahrum olması şeklinde tanımlanmaktadır (UNDP, 1997: 15).

İnsani Gelişme Endeksi, İnsani Gelişme Raporlarında insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan endekslerden biri olup, eğitim sağlık ve gelir bileşeninden oluşmaktadır

- Eğitim bileşeninin göstergesi olarak ortalama öğrenim süresi ve beklenen öğrenim süresi ise bilgi edinebilmek,
- Sağlık bileşeninin göstergesi olarak doğuştan beklenen yaşam süresi, uzun ve sağlıklı bir yaşam sürebilmek
- Gelir bileşeninin göstergesi olarak ve kişi başına gayrisafi milli gelir de, insana yakışır yaşam standardına kavuşabilmek

İnsani Gelişme Endeksi, bu üç bileşenin ağırlıklı ortalaması alınmak suretiyle hesaplanmaktadır. Ortaya çıkan endeks değeri insanın gelişmişliğin değerini yansıtmaktadır. Özellikle insani gelişmişliğin ölçümünde kullanılan göstergeler ve bunların bileşik ifadesi olan endeksler bu alanda insanlık adına çok büyük bir ilerlemedir(Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 64).

İnsani gelişme değeri 4 düzeyde gerçekleşir. En son yayımlanan 2015 verilerine dayanılarak hazırlanan 2016 raporu 188 ülkeyi kapsamaktadır. Dünya sıralamasında ülkeler endeks değerlerine göre kategorilere ayrıldığında, Çok Yüksek İnsani gelişme gösteren ilk iki ülke sırasıyla 0.949 endeks değeri ile Norveç ve 0.939 değeri ile Avusturyadır. Yüksek Düzeyde İnsani Gelişme gösteren ilk 2 ülke sırasıyla Belarus (0.796) ve Umman (0.796); Orta Düzeyde İnsani Gelişme gösteren ilk iki ülke Moldova



Cumhuriyeti(0.699), Botswana (0.698) ve Düşük Düzey İnsani gelişme gösteren ilk 2 ülke sırasıyla Botswana (0.698) ve Suriyedir. 0.35 endeks puanı ile Orta Afrika Cumhuriyeti en son sırada yer almaktadır.

Yıllar ve bölgeler açısından insani gelişmişlik endeksinde ait değerlerin verildiği Tablo 3'te de görüldüğü üzere, söz konusu endeks 1990 yılından itibaren istisnasız her bölgede artmıştır. Bu artışlara bağlı olarak Doğu Asya & Pasifik ve Güney Asya bölgelerinin diğer bölgelerle aralarındaki fark kapanmıştır. Sahra Altı Afrika bölgesine ait değerlerde de artış meydana gelmesine rağmen diğer bölgelerle arasındaki fark halen önemli seviyelerdedir. 2014 yılına bakacak olursak, en yüksek değer Latin Amerika & Karayipler ve Avrupa & Merkezî Asya bölgelerinde görülürken en düşük değer ise Sahra Altı Afrika bölgesine ait olduğu görülmektedir. Dünya ile Sahra Altı Afrika bölgesini 1990-2015 yılları arasında karşılaştırdığımızda tüm yıllarda endeks değerinin düşük olduğu gözlenmektedir. Bu endeks değerleri arasındaki farkın en az olduğu bölgelere bakacak olursak özellikle Avrupa & Merkezî Asya ve Latin Amerika & Karayipler olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Bölgelere Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi: Gelişmişlik Endeksi

Bölgeler	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Doğu Asya & Pasifik	0,516	0,593	0,686	0,693	0,702	0,707	0,710	0,720
Avrupa & Merkezî Asya	0,651	0,665	0,731	0,739	0,743	0,746	0,748	0,756
Latin Amerika & Karayipler	0,625	0,684	0,734	0,738	0,743	0,745	0,748	0,751
Ortadoğu & Kuzey Afrika	0,553	0,613	0,676	0,679	0,684	0,686	0,686	0,687
Güney Asya	0,437	0,503	0,586	0,596	0,599	0,603	0,607	0,621
Sahra Altı Afrika	0,400	0,422	0,499	0,505	0,510	0,514	0,518	0,523
Dünya	0,597	0,641	0,697	0,703	0,707	0,709	0,711	0,717

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından, 2015 yılı verileri baz alınarak hazırlanan ve "Herkes İçin İnsani Gelişme" temasıyla yayımlanan 2016 İnsani Gelişme Raporu, her üç kişiden birinin düşük insani gelişim seviyesinde yaşadığını göstermektedir.

Bölgesel insani gelişmişlik endeksi, Asya bölgelerinde yüksek oranlarda seyretmektedir. İnsani gelişmişliğin bu bölgelerde yoğunlaşması, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla ilgili yapılacak olan çalışmalara ışık tutmakta ve bu iki sorunun önlenabilir olmasına katkı sunmaktadır. İnsani gelişmişlik endeksinin en az olduğu bölge ise Sahra Altı Afrika olarak gözlenmektedir. Bu durum yoksulluk ile kıvranan bir bölgenin yaşadığı vahametinin açık bir göstergesidir. Bu nedenle gelir dağılımı eşitsizliği açısından umut barındırmayan bir yapı ile karşılaşılacağı tartışılmaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4 : Türkiye'nin Yıllar İtibarıyla İGE Puan ve Sıralaması

İGE	Türkiye Puanı	Türkiye Sıralaması	Ülke Sayısı
2000	0,645	79	152
2005	0,684	83	169
2007	0,702	78	166
2010	0,715	90	187
2011	0,720	90	187
2012	0,722	90	187
2013	0,759	69	187
2014	0,761	72	188
2015	0,767	71	188

Tablo 4'te 2000-2015 yılları arasındaki İGE değerleri ile İGE sıralamaları ve endeks değeri hesaplanan ülke sayıları yer almaktadır. Türkiye'nin İGE değeri yıllar itibarıyla artış göstermektedir. Ancak, İGE sıralamasında hem ülke sayısının artması hem de diğer ülkelerin (mevcut ve değerlendirmeye yeni giren) performansları da belirleyici olduğundan sıralamada gerileme yaşanan yıllar da olmaktadır.



Tablo 5: Tutarlı zaman serisi verilerine göre Türkiye'nin İGE eğilimleri

	Doğuştaki beklenen yaşam süresi	Beklenen öğrenim süresi	Ortalama öğrenim süresi	Kişi başına GSMH (2011 SGP Dolar)
1990	64,3	8,9	4,5	10,494
1995	67,0	9,6	4,8	11,317
2010	74,2	13,8	7,2	16,482
2011	74,4	14,3	7,4	17,630
2012	74,7	14,4	7,6	17,703
2013	75,0	14,5	7,7	18,074
2014	75,3	14,5	7,9	18,312
2015	75,5	14,6	7,9	18,705

Ülkelerin birbirleriyle mümkün olduğunca iyi biçimde kıyaslanabilmesi için İGE, özellikle Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'nden (UNPD) (doğuştaki beklenen ortalama yaşam süresi verileri), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) İstatistik Enstitüsü'nden (UIS) (ortalama öğrenim süresi ve beklenen öğrenim süresi verileri) ve Dünya Bankası'ndan (kişi başına GSMH verileri) sağlanan uluslararası veriler temel alınarak hazırlanmaktadır (UNDP, 2016).

Zaman içinde kapsama alınan göstergeler ve kullanılan yöntemin değiştiği İGE değerlerine göre Türkiye 1990-2015 dönemi boyunca ilerleme göstermektedir. 2016 yılı İnsani Gelişme Raporunda yer alan İnsani Gelişme Endeksine göre ise Türkiye, 0,767 endeks değeri ile 18 ülke ve bölge arasında 71. sırada alırken aynı sıralamayı Venezuela (Bolivar Cumhuriyeti) ile paylaşmaktadır. 2000-2015 yılları arasında ise Türkiye'nin İGE değeri 0,645'den 0,767'ye yükselerek toplamda %33,2'lik bir artış göstermektedir.

Tablo 5'te Türkiye'nin her İGE göstergesi açısından kaydettiği ilerleme değerlendirilmektedir. 1990-2015 yılları arasında Türkiye'de doğuştaki beklenen yaşam süresi 11,2 yıl; ortalama öğrenim süresi 3,7 yıl ve beklenen öğrenim süresi 5,7 yıl arttı. Türkiye'de kişi başına Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 1990-2015 yılları arasında yaklaşık %78,2 oranında bir artış göstermektedir.

3.SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ KAPSAMINDA TÜRKİYE'NİN MEVCUT DURUM

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, temel olarak BM tarafından her türlü yoksulluğa son verme hedefiyle, 2000 yılında 189 ulusun temsiliyle hayata geçen bir inisiyatif olan Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (BKH) devamı olarak hazırlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, yoksulluğu ortadan kaldırmak tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel bir eylem çağrısıdır. Ocak 2016'da yürürlüğe giren ve takip eden 15 yıl boyunca UNDP politikası ve finansmanına rehberlik edecek olan küresel hedefler arasında yoksulluğa son verilmesi ve açlığın yok edilmesi önem arz eden konular arasındadır. Planlanan hedefler, aşırı yoksulluktan ve diğer pek çok yoksulluktan kurtarmayı hedeflemektedir. Bu hedeflerden bazıları;

- 2030'a kadar, halihazırda günlük 1,25 \$'dan daha az gelire yaşayanlar olarak tanımlanan aşırı yoksulluğun herkes için her yerde ortadan kaldırılması
- 2030'a kadar ulusal tanımlara göre tüm boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranının en az yarıya indirilmesi
- Ulusal şartlara uygun sosyal koruma sistemlerinin ve önlemlerinin herkes için uygulanması ve 2030'a kadar yoksul ve kırılgan kesimin önemli ölçüde kapsanmasının sağlanması
- 2030'a kadar, başta yoksul ve kırılgan durumdakiler olmak üzere bütün erkek ve kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, temel hizmetlere erişim, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve hükmetme, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikro finansı da kapsayan finansal hizmetler gibi konularda eşit haklara sahip olmalarının sağlanması
- 2030'a kadar, yoksul ve kırılgan durumda olanların dayanıklılık kazanmalarının sağlanması ve iklimle ilgili aşırı olaylara ve diğer ekonomik, sosyal ve çevresel şoklara ve afetlere maruz kalmalarının ve bunlara karşı kırılganlıklarının azaltılması
- 2030'a kadar, açlığın bitirilmesi ve özellikle yoksullar ve bebekler de dâhil kırılgan durumda olan kişiler başta olmak üzere herkesin yıl boyunca güvenli, besleyici ve yeterli gıdaya erişiminin sağlanması



Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için yeterli ve öngörülebilir araçlar geliştirmek ve yoksulluğun tüm yönleriyle bitirilmesine yönelik politika ve programlar uygulayabilmek için, geliştirilmiş kalkınma işbirliği de dâhil olmak üzere farklı kaynaklardan gelen imkanların önemli ölçüde harekete geçirilmesinin sağlanması, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik yatırımların hızlandırılması için, yoksul odaklı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kalkınma stratejilerine dayalı ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde sağlam politika çerçevelerinin oluşturulması (UNDP TÜRKİYE).

Birleşmiş Milletler tarafından Eylül 2015'te kabul edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (BM-SKH) açısından ülkelerin performanslarını karşılaştıran Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Endeksi ve Göstergeleri (SDG Index ve Dashboards) 2017 raporunda, Türkiye 157 ülke arasından 68.5 endeks değeri ile 67.sırada yer alırken, bu değer ortalama bölgesel bazda 77.7 dir.

Türkiye, uluslararası karşılaştırmalarda 2000-2016 döneminde mutlak yoksulluğun azaltılması, aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda dünyanın en hızlı ilerleme sağlayan ülkesi olmuştur. Hem ekonomik büyüme hem sosyal koruma sistemindeki gelişmeler bu başarıda etkili olmuştur.

Uluslararası yoksulluk sınırı Dünya Bankası kriteri doğrultusunda 2011 dolar satın alma gücü paritesine göre 1,90 dolar altı olarak tanımlanmaktadır. Küresel ölçekte 1999-2013 arasında yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı %28'den %11'e gerileyerek önemli bir düşüş göstermiştir. Geçmiş 10 yıldaki gelişim hızı devam ederse 2030 yılında uluslararası yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranının %4 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Buna karşın 2030 yılına kadar aşırı yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılabilmesi için daha yüksek ivmeli bir gelişim sağlanması gerekli görülmektedir (TCKB, 201 : 27-37).

Ulusal tanımlara göre yoksulluğun, kırılgan kesimler için yarıya indirilmesi, sosyal koruma sistemleri ve önlemlerinin yoksul ve kırılgan kesimleri önemli ölçüde kapsamalarının sağlanması, yoksul kesimlerin ekonomik kaynaklara ve temel hizmetlere erişiminin artırılması hedeflerine yönelik olarak Türkiye 2000-2016 döneminde politika, mevzuat, proje geliştirme başlıklarında önemli adımlar atmış, gerçekleştirmeler de değerlendirildiğinde uygulama konusunda önemli bir mesafe kat edilmiş olsa da bölgesel eşitsizlikler ve kırılgan kesimler gözetilerek yoksulluğun azaltılması" ve "sosyal koruma sistemlerinin geliştirilmesi" başlıklarında iyileşmenin sürdürülmesi ihtiyacının devam ettiği görülmektedir (TCKB, 2017 :27-37).

Çocuklar, kadınlar ve engelliler başta olmak üzere dezavantajlı kesimlere yönelik olarak da 2030 perspektifiyle ayrılaştırılmış hedefler, politikalar ve uygulamalara ihtiyaç olduğu tespit edilmektedir. Göreli yoksulluk değerlendirmesi için, medyan gelirin %60'ının altında kalanların oranına bakıldığında 2000-2015 döneminde iyileşme sağlanmakla birlikte AB ortalamasının 4-5 puan üzerinde bir oran söz konusudur. Göreli yoksulluk oranında iyileşme sağlanması ihtiyacı ise önemli bir başlık olarak gündemdedir. Ekonomide üretken faaliyetlerin ve işlerin artırılmasının yanı sıra kadınların işgücüne katılımı, kırsal kesimde düşük eğitilmiş kesimlerin üretkenlik düzeyinin artırılması gibi başlıklarda iyileşme sağlanması bu bağlamda önem taşımaktadır (TCKB, 2017: 27-37).

SONUÇ

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1980 yılında BM Çevre programı (UNEP) ve Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından hazırlanan Dünyayı Koruma Stratejisi raporunda doğal kaynakları gelecek kuşaklar için korumak biçiminde tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı sadece çevresel kalitenin iyileştirilmesi olarak tanımlanacak bir kavram olmanın ötesinde ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları olan bir kavramdır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında özellikle yoksullukla mücadele ilk sırada yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın amacına ulaşabilmesi ve bu süreçten toplumun tüm kesimlerinin yararlanabilmesi yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Zira, yoksulluk ekonomik ve sosyal etkileri ile başlı başına sürdürülebilir kalkınma açısından aşılması gereken temel sorunların başında gelmektedir

Yoksulluk, genel anlamıyla, insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından tanımlayan Dünya Bankası'nın aksine, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın konuları arasına giren yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan mahrum olma şeklinde tanımlanarak kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenerek kavram kültürel ve öznel boyutlarıyla da ele alınmıştır.

Ekonomik ya da sosyal boyutlu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan yoksulluk olgusu, ekonomik gelişmişliği yakalayabilmiş ülkelerde dahi karşımıza çıkmaktadır. 2015 yılında günlük 1.90 Amerikan doları



kazancı altında yaşayan nüfusun oranı yıllar itibariyle düşme eğilimindedir. 2015 yılı Dünyada 1.90 Amerikan doları yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfus yaklaşık 800 milyon civarında iken bu oran %9.6 dir. Baz alınan yıl bölgeler açısından ele alındığında yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge %1.7 ile Avrupa ve Merkezi Asya iken, yoksulluğun en yoğun yaşandığı yer %35.2.0 ile Sahra altı Afrika olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle Dünyanın aşırı yoksullarının neredeyse yarısı Sahra Altı Afrika büyük bir çoğunluğu Güney Asya da yaşamaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilk defa 1990 yılında yayımlanan İnsani Gelişme Raporlarında (İGR), gelirin yanı sıra insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan gelir dışı göstergelerin de esas alındığı bir takım endeksler yayımlanmaya başlanmıştır. İnsani Gelişme Endeksi, İnsani Gelişme Raporlarında insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan endekslerden biri olup, eğitim sağlık ve gelir bileşeninden oluşmaktadır. 2016 İG raporunda, Çok Yüksek İnsani gelişme gösteren ilk iki ülke sırasıyla 0.949 endeks değeri ile Norveç ve 0.939 değeri ile Avusturalyadır. 0.35 endeks puanı ile Orta Afrika Cumhuriyeti en son sırada yer almaktadır. Türkiye 2015 yılı itibariyle 188 ülke arasından 0.767 endeks değeri ile 71. Sırada yer alarak yüksek düzey insani gelişme gösteren ülke kategorisinde yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından, 2015 yılı verileri baz alınarak hazırlanan ve "Herkes İçin İnsani Gelişme" temasıyla yayımlanan 2016 İnsani Gelişme Raporu, her üç kişiden birinin düşük insani gelişim seviyesinde yaşadığını göstermektedir.

Ocak 2016'da yürürlüğe giren ve takip eden 15 yıl boyunca UNDP politikası ve finansmanına rehberlik edecek olan küresel hedefler arasında yoksulluğa son verilmesi ve açlığın yok edilmesi önem arz eden konular arasındadır. Planlanan hedefler, aşırı yoksulluktan ve diğer pek çok yoksunluktan kurtarmayı hedeflemektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından Eylül 2015'te kabul edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (BM-SKH) açısından ülkelerin performanslarını karşılaştıran Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Endeksi ve Göstergeleri (SDG Index ve Dashboards) 2017 raporunda, Türkiye157 ülke arasından 68.5 endeks değeri ile 67.sırada yer alırken, bu değer ortalama bölgesel bazda 77.7 dir.

Uluslararası yoksulluk sınırı Dünya Bankası kriteri doğrultusunda 2011 dolar satın alma gücü paritesine göre 1,90 dolar altı olarak tanımlanmaktadır. Küresel ölçekte 1999-2013 arasında yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı %28'den %11'e gerileyerek önemli bir düşüş göstermiştir. Geçmiş 10 yıldaki gelişim hızı devam ederse 2030 yılında uluslararası yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranının %4 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Buna karşın 2030 yılına kadar aşırı yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılabilmesi için daha yüksek ivmeli bir gelişim sağlanması gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alağöz, Mehmet (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada Çevre Faktörü: Teorik Bir Bakış. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 11.
- Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım, Metin (2011). Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, s. 64.
- Azapagic, Adis, Perdan, Slobodan, & Clift, Roland (2004). *Sustainable development in practice: case studies for engineers and scientists*. John Wiley & Sons.
- Carson, Rachel (1962). *Sessiz Bahar*. Güler, Ç. (Çev.), Ankara: Palme Yayınları.
- Coşkun, Selim ve Tireli, Münir (2008). *Dünya Bankası ve UNDP'nin Küreselleşme -Yoksulluk İlişkisine Yönelik Yaklaşımları*. T.C.Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Çeştepe, Hamza ve Genç, Öner (2011). Bretton Woods Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları ve Stratejileri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, C. 7, S. 14, s. 60.
- Demir, Sırma (2011). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme*. DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara: s. 2-5.
- IUCN (1980). WWF. *World Conservation Strategy, Living Resource Conservation for Sustainable Development*. Gland, Switzerland, IUCN, UNEP, WWF, s.18.
- İnsani Gelişme Vakfı (2016). *Dünya Bankası Raporundan Çarpıcı İstatistikler*.
- Keleş, Ruşen ve Hamamcı, Can (1997). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Kitabevi, s. 158-160.
- Kerk, Geurt; Manuel, Arthur (2008). A comprehensive index for a sustainable society: The SS- the Sustainable Society Index. *Ecological Economics*, 66, s. 228-242.
- Maxwell, Simon (2000). Developing the Consensus. *New Economy*, Vol.7, Issue .4, s. 21013
- Meadows, Donella.; Meadows, Dennis.; Randers, Jorgen (1972). *Ekonomik Büyümenin Sınırları*. Tosun, K. (Çev.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Mengi, Ayşegül ve Algan, Nesrin (2003). *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Mehta, Ritesh (2009). Development - How far is it sustainable. *Proceedings of International Conference on Energy and Environment*, ISSN: 2070-3740, s. 754-756.



- Munasinghe, Mohan (2009). *Sustainable Development in Practice: Sustainomics Methodology and Applications*. New York: Cambridge University Press, s.34-35.
- Neumayer, Eric (2004). *Sustainability and Well-being indicators*. WIDER research papers. 2004/23, s. 1.
- Odabaşı, Ferhat (2010). *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü*. T.C. Başbakanlık. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara: s.11.
- Pearce, David ve Atkinson, Giles (1992). Are national economies sustainable Measuring Sustainable Development. *CSERGE Working Paper*, s. 2-3.
- Sencar, Pelin (2007). *Türkiye’de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, s. 101.
- TCKB (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye’nin Mevcut Durum Analizi Projesi*. Taslak Raporu, s:27-37.
- Tireli, Münir (2009). *Küreselleşme ve Yoksulluk, Birleşmiş Milletler (UN) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, s:117.
- Topçuoğlu, Mehmet (2012). *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Enerji Göstergeleri Çerçevesinde Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 11-20.
- Uluslararası Çalışma Örgütü, (2016). ILO:2030 Gündemindeki Yoksullukla İlgili Hedef İnsana Yakışır İşler Olmadan Risk Altında. http://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_482911/lang--tr/index.htm
- UN, (2018). *Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations Department of Economic and Social Affairs , <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
- UNDP, (1997). *Human Development Report*.
- UNDP, (2016). *Human Development Report*.
- UNDP, (2016p. 211 Bölgeler). *Human Development Report*.
- UNEP, (1972). *Stockholm declaration of the Stockholm Declaration on the Human Environment*. United Nations Environmental Program.
- Uzun, M. Ayşe (2003). *Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası*. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 4, S. 2, s.164.
- WCED (1987). *Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu) (Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, World Commission on Environment and Development A/42/427, Geneva, Switzerland, June1987)*, s. 48.
- Wise, Timothy (2001). *Economics of Sustainability: The Social Dimension-Overview Essay*. J. M. Harris, T. A. Wise, K. P. Gallagher, & N. R. Goodwin (Dü) , *A Survey of Sustainable Development: Social and Economic Dimensions* (s. 47-57). Washington, D. C.: Island Press.
- Yıldırım, Uğur ve Göktürk, İsmail (2004). *Sürdürülebilir Kalkınma*, Mehmet C. Marin, Uğur Yıldırım (ed.), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar-Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetmel Perspektifler*, İstanbul: Beta Basım Yayım, s.453-456.
- Dünya Bankası, 2030’a kadar fakirliği yenmeyi hedefliyor, 2014. (www.haberler.com).
- Uluslararası Çalışma Örgütü Raporu: *AB’de Yoksulluk Arttı* (2016). <http://www.abhaber.com/uluslararasi-calisma-orgutu-raporuabde-yoksulluk-artti/>